

İnsani Yardımın Hukuku: Küresel Sumud Filosunun Meşruiyeti Ve İsrail'in Olası Müdahalesinin Uluslararası Hukuka Aykırılığı

Av. Abdulkadir TOK

KUDÜS VE HUKUK
DERNEĞİ

İNSANİ YARDIMIN HUKUKU: KÜRESEL SUMUD FİLOSUNUN MEŞRUIYETİ VE İSRAİL’İN OLASI MÜDAHALESİNİN ULUSLARARASI HUKUKA AYKIRILIĞI

*Av. Abdulkadir TOK

İnsani Kriz ve Erişim Hakkı

7 Ekim sonrasında Gazze’de ortaya çıkan tablo, sivil nüfusun hayatını sürdürmesi için gerekli olan temel unsurlara —gıda, su, tıbbi bakım ve barınma— erişimin sistematik biçimde sekteye uğradığı, yerinden edilmenin ve altyapı tahribatının yaygınlaştığı bir insani kriz üretmektedir. Bu kriz, uluslararası hukukun merkezinde yer alan iki ilkeyi ön plana çıkarmaktadır: sivillerin korunması ve insani erişimin engellenemezliği. Sivil nüfusun yaşamını sürdürebilmesi, yalnızca ahlaki bir çağrıya değil, çatışma koşullarında dahi kamu gücünü sınırlayan ve pozitif tedbirler alınmasını gerektiren bir hukuki zorunluluğa işaret etmektedir. Mevcut durumda insani yardıma erişim, “izin verilebilir” bir imkân olarak değil, ihlali ağır sonuçlar doğuracak bir yükümlülük seti olarak okunmak durumundadır. Güvenlik gerekçelerinin mutlak sınırlamalara dönüştüğü senaryolarda, ayırım ve orantılılık ilkeleri pratik anlamını yitirmekte; sivil–asker ayrımı bulanıklaşmaktadır. Bu sebeple, denizde veya karada yürütülen sivil-insani girişimlerin meşruiyeti; amaçlarının sivillere yönelik açık ve doğrulanabilir niteliğine, yöntemlerinin barışçıl ve şeffaf oluşuna ve yardımların fiilen ulaştırılmasını mümkün kılan düzenlemelere bağlı olarak değerlendirilecektir.

Bu çerçevede Küresel Sumud Filosu’nun ortaya koyduğu insani amaç, kullanılan sivil araçlar ve izlenen barışçıl yöntem, değerlendirmeyi baştan itibaren sivil koruma ilkeleri ve insani erişim hakkı eksenine yerleştirmektedir. İzleyen bölümlerde, filonun hukuki niteliği, abluka argümanı karşısında uluslararası hukuk kuralları ve olası müdahalenin hukukiliği; deniz hukuku, insancıl hukuk ve devlet sorumluluğu ilkeleri ışığında sistematik biçimde ele alınacak; ayrıca Uluslararası Adalet Divanı’nın 19 Temmuz 2024 tarihli danışma görüşünde altı çizilen yükümlülüklerin somut etkileri, tekrar ve çakışmaya düşmeden ilgili kısımlarda değerlendirilecektir.

Küresel Sumud Filosu’nun Hukuki Niteliği

Küresel Sumud Filosu’nun hukuki konumu, amaç–araç–yöntem düzleminde sivil ve insani nitelik arz etmektedir. Girişimin ilan edilmiş amacı, sivil nüfusa gıda, tıbbi malzeme ve temel ihtiyaçları ulaştırmak suretiyle insani erişimi fiilen mümkün kılmaktır; kullanılan araçlar, sivillerin kullanımına tahsis edilmiş ticari/özel gemiler ve insani yüküdür; izlenen yöntem ise barışçıl seyrüsefer, önceden bildirilen rota, şeffaf yük listeleri ve denetlenebilirlik esasına dayanmaktadır. Bu nitelikler birlikte değerlendirildiğinde girişimin askerî bir maksat taşımadığı, sivil koruma ilkeleriyle uyumlu olduğu ve insani amaçla sınırlı kaldığı görülmektedir¹.

Deniz hukukunda açık denizde seyrüsefer serbestisi ve bayrak devleti yetkisi kuraldır. Gemiler esasen bayrağını taşıdıkları devletin münhasır yargı yetkisine tabidir; üçüncü devletlerin müdahalesi ancak dar ve istisnai hallerde meşruiyet kazanabilir. Bu çerçevede, sivil-

¹ International Committee of the Red Cross. (2022). International humanitarian law and humanitarian assistance. <https://www.icrc.org/en/document/what-international-humanitarian-law>

insani amaçla hareket eden gemilere yönelik durdurma, arama veya yön değiştirmeye zorlama gibi tedbirler, ancak açık ve belirli bir hukuki dayanakla, barışçıl seyrüseferin özünü zedelemeyecek şekilde ve dar yorumlanacak istisna rejimi içinde uygulanabilecektir².

Abluka savunması ileri sürülse dahi denizdeki kontrol yetkileri mutlak nitelik taşımamaktadır. Deniz savaş hukukuna göre bir ablukanın geçerliliği, ilan, etkililik, ayırım ve orantılılık koşullarının birlikte sağlanmasına; sivil nüfusta açlık yaratacak sonuçlardan kaçınılmasına ve insani yardımın uygun denetim altında geçişine imkân tanınmasına bağlıdır. Somut ve yakın tehlike ortaya konulmadıkça, insani yük taşıyan sivil gemilerin topyekûn engellenmesi hukukî bakımdan mazur görülemeyecektir³.

Son kertede, Küresel Sumud Filosu'nun meşruiyeti; sivil amaç, barışçıl seyrüsefer ve şeffaf denetim kabiliyetinin birlikteliği ile temellenmektedir. Bu zemine, işgal altındaki topraklarda hukuka aykırı durumların tanınmaması ve sonuçlarının desteklenmemesi yönündeki devlet yükümlülüklerini vurgulayan Uluslararası Adalet Divanı'nın 19 Temmuz 2024 tarihli danışma görüşünde teyit edilen ilkeler de eklenmektedir; insani erişimi fiilen ortadan kaldıran veya ağır şekilde kısıtlayan müdahaleler, deniz hukukunun yanı sıra uluslararası sorumluluk rejimi bakımından da sonuç doğurabilecektir⁴.

Uluslararası Hukuk Bağlamında Abluka ve İnsani Erişim

Abluka, uluslararası deniz savaş hukukunda dar yorumlanacak istisnai bir tedbir olarak kabul edilmektedir. Geçerlilik, ancak ilan, etkililik, ayırım ve orantılılık koşullarının birlikte sağlanmasıyla mümkündür; bu koşulları karşılamayan, kapsamı muğlak veya keyfi uygulanan ablukalar hukuka uygunluk iddiası taşıyamayacaktır. Bu bağlamda, sivil gemilere yönelen kontrol ve kısıtlama pratikleri “en az kısıtlayıcı müdahale” ilkesi uyarınca değerlendirilmekte; topyekûn engelleme ise ancak sıkı şartlar altında ve somut, doğrulanabilir tehdit hallerinde meşru sayılabilmektedir⁵.

Sivil nüfusu açlığa mahkûm eden sonuçlar mutlak surette yasaklanmaktadır; insani yardımın geçişi engellenemeyecektir. Taraflar, sivil nüfusun ihtiyaç duyduğu gıda, tıbbi malzeme ve temel hizmetlere erişimi sağlamak üzere insani yardımın geçişine izin vermek ve bunu kolaylaştırmakla yükümlüdür. Güvenlik kaygıları ileri sürüldüğünde dahi, uygulanacak denetimler ölçülülük ve zaruret ilkeleriyle sınırlı tutulacak; insani yükün fiilen ulaştırılmasını imkânsızlaştıracak “tam bloke” tedbirlerden kaçınılacaktır⁶.

İşgal bağlamında ise insani erişim, salt teknik bir düzenleme olarak değil, devlet sorumluluğuyla bağlantılı bir yükümlülükler bütünü olarak ele alınmaktadır. 19 Temmuz 2024 tarihli danışma görüşüne ilişkin ulusal düzeyde yapılan hukuki değerlendirmeler, hukuka aykırı durumların tanınmaması, sonuçlarının desteklenmemesi ve ihlallerin giderilmesi için iş birliği yapılması gerektiği yönündeki çerçeveyi teyit etmekte; insani yardımı fiilen kesen veya ağır

² United Nations. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), Arts. 87, 90–92. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

³ International Institute of Humanitarian Law. (1994). San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea (Sections 93–104, 146–147). <https://www.iihl.org/san-remo-manual/>

⁴ International Court of Justice. (2024, July 19). Legal consequences arising from the policies and practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem (Advisory Opinion). <https://www.icj-cij.org/node/204176>

⁵ International Institute of Humanitarian Law. (1994). San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea (Sections 93–104, 146–147). <https://www.iihl.org/san-remo-manual/>

⁶ International Committee of the Red Cross. (1949). Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention), especially Article 23. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>

biçimde sınırlayan uygulamaların hem insancıl hukuk hem de devlet sorumluluğu rejimi bakımından sonuç doğurabileceğine dikkat çekmektedir⁷.

İsrail’in Olası Müdahalesinin Hukuki Değerlendirilmesi

Uluslararası sularda sivil-insani amaçla seyreden gemilere yönelik müdahale, bayrak devleti yargı yetkisinin dar istisnalarına dayanacaktır; kural, geminin tabiiyetinin belirlediği münhasır yetkidir ve üçüncü devlet tasarrufları ancak açık hukukî dayanak, yakın ve doğrulanabilir tehlike göstergesi ve barışçıl seyrüseferin özünü koruyan sınırlı usullerle meşrulaşabilecektir. Bu çerçevede, genel ve önleyici nitelikte “tam engelleme” uygulamaları, istisna rejimin sınırlarını aşacak ve meşruiyet iddiasını zayıflatacaktır⁸.

“Güvenlik” savı ileri sürüldüğünde, müdahalenin kapsamı, süresi ve yöntemi ölçülülük ve zaruret ilkeleriyle sınırlandırılacaktır; somut risk maddi verilerle ortaya konulmadıkça ve daha az kısıtlayıcı seçenekler tüketilmedikçe zorlayıcı tedbirlere başvurulamayacaktır. Bağımsız yük/doğrulama prosedürleri, denetimli geçiş koridorları, birlikte kontrol noktaları ve eskort refakati gibi araçlar erişilebilirken, seyrüseferin toptan durdurulması insani erişimin özünü zedeleyecektir⁹.

Gazze ablukası ve filo olayı üzerine yapılan hukukî değerlendirmeler, denizde ziyaret–arama ve engelleme tedbirlerinin meşruiyetinin; ablukanın geçerlilik şartlarının karşılanmasına, tehdidin somutlaştırılmasına ve insani yardımın makul denetim altında geçişine imkân tanınmasına bağlı bulunduğunu göstermektedir. Yardımın niteliği ve güzergâhı şeffaflaştırıldığında, “topyekûn engelleme” yerine doğrulanabilirlik esaslı kontrol usullerinin tercih edilmesi gerekecektir; aksi halde seyrüsefer serbestisi ile sivilin korunması arasında gereksiz bir çatışma doğacaktır¹⁰.

İnsancıl hukuk düzleminde sivilin açlığa mahkûm edilmesi mutlak surette yasaklanmıştır; bu yasak, silahlı çatışma hâlinde dahi insani yardımın akışını “engellenemez” bir çekirdek alan olarak koruyacaktır. İnsani yükün niteliği açıklıkla ortaya konulduğunda, güzergâh şeffaflaştırıldığında ve üçüncü taraf doğrulaması sağlandığında, deniz kontrol yetkisi “en az kısıtlayıcı araç” ilkesiyle sınırlanacaktır; sivil nüfusta aşırı zarar doğuran sonuçlar orantılılık testinde elenecektir¹¹.

Önleyici Mekanizmalar ve Gözetim

İnsani erişimin kesintiye uğramaması, müdahaleye başvurulmadan önce uygulanacak şeffaf ve denetlenebilir prosedürlerin hayata geçirilmesini gerektirir. Operasyonel çerçeve; önceden bildirim, ayrıntılı yük-manifestosu paylaşımı, bağımsız doğrulama ve risk-temelli denetim katsayılarının belirlenmesiyle güçlendirilecektir. Bu yaklaşım, en az kısıtlayıcı araç

⁷ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2024, July 19). Uluslararası Adalet Divanı’nın 19 Temmuz 2024 tarihli istişari görüşüne ilişkin basın açıklaması. <https://www.tihek.gov.tr/uluslararasi-adalet-divaninin-19-temmuz-2024-tarihli-istisari-gorusune-iliskin-basin-aciklamasi>

⁸ United Nations. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), Arts. 87, 90–92. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Civil–Military Coordination in Humanitarian Emergencies (CMCoord) – Facilitating humanitarian access. <https://www.unicef.org/partnerships/ocha>

¹⁰ International Committee of the Red Cross. (n.d.). Israel: Blockade of Gaza and the Flotilla Incident (Case study). <https://casebook.icrc.org/case-study/israel-blockade-gaza-and-flotilla-incident>

¹¹ International Committee of the Red Cross. (2005). Customary International Humanitarian Law: Volume I – Rules. Rule 53 (Starvation) & Rule 55 (Humanitarian relief). <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule53> & <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule55> & <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>

ilkesini pratikte somutlaştıracak; geçişin güvenliğini artırırken insani akışı durdurmaksızın doğrulama imkânı sunacaktır¹².

Sivil–asker koordinasyon mekanizmaları, denizde denetimli geçiş ve eşlik/eskort usullerini standartlaştıracak şekilde tasarlanacaktır. Üçüncü taraf nezaretinde kontrol noktaları, rastlantısal fizikî aramalar yerine risk profiline dayalı seçim ve ortak iletişim/izleme hatları (AIS, konum paylaşımı, rota güncellemesi) kullanımı, güvenlik kaygılarını karşılayacak; buna karşılık insani konvoyun süre, kapsam ve amaç bakımından aşırı kısıtlanmasına yol açmayacaktır¹³.

Bağımsız gözlem ve doğrulama düzenekleri, yükün insani niteliğini ve yolculuğun barışçıl karakterini teyit eden kanıt standardını yükseltecektir. Lojistik kümeleri ve insani hava-deniz servislerinin yerleşik uygulamaları; üçüncü taraf mühürleme, varışta ortak açma-teslim tutanakları ve zincirleme kayıt prosedürleri ile güçlendirildiğinde, müdahale gerekçesini oluşturan belirsizlik alanı daraltılacaktır. Böylece, deniz güvenliği ile insani erişim arasında gereksiz bir sıfır-toplam gerilim oluşması önenebilecektir¹⁴.

Sonuç: İnsani Yardım Engellenemez

Gazze’de siviller hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Açlık, fiilen bir silah gibi kullanılmaktadır. Bu koşullarda sivil ve insani amaçla hareket eden bir yardım filosu durdurulamaz. Aksine, güvenli geçişi sağlanmalı ve koruma altına alınmalıdır. Bu bir tercih değil, açık bir yükümlülüktür. Nitekim temel ilke bellidir: Uluslararası hukuka uygun şekilde insani yardım taşıyan bir gemiye, açık denizde genel ve önleyici nitelikte müdahale edilemez. Bu tür bir gemi, sivil amaçla hareket eder ve barışçıl seyrüsefer hakkını kullanır. Müdahale ancak somut, yakın ve doğrulanabilir bir tehdit varsa; kapsamı dar, süresi sınırlı ve “en az kısıtlayıcı araç” ilkesine uygun ise gündeme gelebilir. Bu eşik karşılanmıyorsa, durdurma, alıkoyma veya rotayı zorla değiştirme hukuken meşru değildir.

İnsani erişim, çatışma halinde dahi korunur. Gıda, su ve tıbbi malzeme gibi temel ihtiyaçlar siviller içindir; bu yardımın akışı, “engelleme” değil “denetim altında geçiş” yaklaşımıyla yönetilmelidir. Yardımın niteliği açıklanmış, yük listesi şeffaf, rota önceden bildirilmiş ve üçüncü taraf doğrulaması mümkün ise, gemi geçişine izin verilir. Tam engelleme, belirsiz süreli alıkoyma ya da keyfi geciktirme hem seyrüsefer serbestisine hem de sivillerin korunmasına aykırıdır.

Güvenlik gerekçesi tek başına yeterli değildir. Önce daha hafif tedbirler denenir: bağımsız doğrulama, denetimli geçiş, gerektiğinde tarafsız eskort, varışta ortak kontrol. Bu seçenekler varken topyekûn engelleme hukuken savunulamaz. Müdahale iddiası, somut delil ve ölçülülük testini geçmek zorundadır; aksi halde yapılan işlem hukuk dışı bir kısıtlama sayılır. Sonuç nettir: Meşru bir insani yardım filosunun varışı engellenemez. Devletlerin görevi, geçişi güvenli ve düzenli kılmak; insani koridoru açık tutmaktır. Dolayısıyla Sumud Filosunun varışı engellenemez engellenmemelidir. Çünkü burada söz konusu olan yalnızca bir deniz rotası değil, bir halkın yaşama hakkıdır; hukuk, bu hakkın yanında ve onu korumakla yükümlüdür.

¹² International Maritime Organization. (n.d.). ISPS Code – Maritime security guidance and measures.

<https://www.imo.org/en/OurWork/Security/Pages/Default.aspx>

¹³ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Civil–Military Coordination in Humanitarian Emergencies

<https://www.unocha.org/civil-military-coordination>

¹⁴ World Food Programme. (n.d.). Logistics Cluster – Standard operating procedures for inspections and cargo verification.

<https://www.wfp.org/logistics-cluster> & https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-dunya-gida-programi-wfp_-tr.mfa